

Minimálbérek: meg nem felelés és végrehajtás az uniós tagállamokban – Összehasonlító jelentés

Bevezetés

2020-ban az Európai Parlament felkérte az Európai Bizottságot, hogy hajtson végre kísérleti projektet „A minimálbér szerepe az egyetemes munkaügyi garancia létrehozása terén” témában. Az Eurofoundot bízták meg a kísérleti projekt megvalósításával (2021–2023). Ez a modul a minimálbérre vonatkozó jogszabályok be nem tartását vizsgálja, valamint áttekinti, hogy a tagállamok hogyan közelítik meg a végrehajtást.

A minimálbér-megállapítási mechanizmusok hatékony munkaerőpiaci eszközök jelentenek. Ezek kötelező érvényűek, és alkalmazásuk széles körben elterjedt az európai országokban. A minimálberek betartására és érvényesítésére szolgáló megbízható stratégiák és intézkedések megtervezéséhez és végrehajtásához fontos, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján minél részletesebben elemezzük a meg nem felelés mértékét és mintázatait. Ez nemcsak a beavatkozások eredményességének fokozása szempontjából fontos, hanem a rendelkezésre álló közforrások elosztása során hozott stratégiai döntések szempontjából is. A meg nem felelés mérése nem könnyű, és pontos információkat igényel a jövedelmekről és a minimálbér szintjéről, amelyeket gyakran nehéz beszerezni, mivel azokban az országokban, ahol a bérek alsó határát ágazati szintű kollektív tárgyalásokon keresztül állapítják meg, ezek az információk ritkán állnak rendelkezésre, vagy nehezen szerezhetők meg. A minimálberek érvényesítése alapvető fontosságú, és a szakpolitikai döntéshozatal szempontjából döntő jelentőségű annak megértése, hogy a minimálberek érvényesítése hogyan befolyásolja a megfelelést. Ugyanakkor kevés adat áll rendelkezésre az érvényesítésről és a megfelelésről, az országok közötti összehasonlítás pedig nehézkes.

Szakpolitikai háttér

- Az Unióban az Európai Parlament és az Európai Tanács 2022. október 19-én fogadta el az Európai Unióban biztosítandó megfelelő minimálbérekről szóló irányelvet.
- A 27 tagállamból 22-ben nemzeti szinten állapítják meg a jogszabályban meghatározott minimálbért, a többi tagállamban pedig ágazati szintű tárgyalásokat folytatnak.
- A minimálbérre vonatkozó szabályozás betartása alapvető fontosságú a munkavállalók jogainak, munkaerőpiaci védelmüknek, a vállalkozások közötti egyenlő versenyfeltételeknek és a tisztességes versenynek a garantálása szempontjából.
- Az EU 22 tagállamában a minimálbér érvényesítése az átfogó munkaügyi szabályozás részét képezi. Egyes országok külön szabályozásokat vagy eljárásokat állapítottak meg azon iparágakra/ágazatokra, területekre, illetve munkavállalókra vonatkozóan, amelyek esetében nagyobb arányban fordul elő, illetve várhatóan nagyobb arányban fog előfordulni a szabályok be nem tartása.

Főbb megállapítások

- A minimálbérre vonatkozó jogszabályok be nem tartásának becsült szintje döntően az adatok forrásától függ. A meg nem felelésre vonatkozó becsléseket közelítő adatoknak kell tekinteni, nem pedig pontos számoknak. Ha a jövedelemszerkezeti felmérést használjuk, amely csak a nagyobb cégekre terjed ki és a munkáltatók által bejelentett jövedelmi adatokat használja, a meg nem felelés szintje általában meglehetősen alacsony. Ha az Európai Unió jövedelmekre és életkörülményekre vonatkozó statisztikáit használjuk, amelyek a teljes munkaképes korú népességre vonatkoznak, és amelyekben a munkavállalók saját jövedelmükről számolnak be, akkor a meg nem felelés szintje általában magasabb.
- A meg nem felelés pozitívan korrelál a Kaitz-indexszel (a minimálbér és az átlagbér/mediánbér aránya), ami azt jelenti, hogy az index magasabb, amikor a minimálbért magasabb szinten rögzítik.
- A meg nem felelés mértéke mindkét felmérés szerint meghaladja a medián szintet Cipruson, Dániában, Észtországban, Franciaországban, Luxemburgban, Magyarországon, Németországban és Spanyolországban. Belgiumban, Bulgáriában, Finnországban, Horvátországban, Lengyelországban, Lettországon, Máltán, Portugáliában és Szlovákiában a meg nem felelés mértéke következetesen alacsonyabb a medián szintnél.
- A minimálbérnél kevesebb fizetést kapó munkavállalók általában fiatalabbak és kevésbé képzettek, nagyobb valószínűséggel nőek, határozott idejű vagy részmunkaidős szerződéssel dolgoznak, és kisebb cégek foglalkoztatják őket. A szolgáltatási ágazatokat általában jobban érinti ez a jelenség, mint a feldolgozóipart.

- A meg nem felelés sokkal gyakoribb a rövidebb munkaidőben dolgozó munkavállalók körében, ami azt tükrözheti, hogy ezek a munkavállalók alacsony szinten kötődnek a munkaerőpiachoz. A meg nem felelés szintén magasabb akkor, ha azt a havi bérek helyett az órabérek alapján becsüljük meg. Ennek oka az lehet, hogy egyes munkáltatók betartják a havi minimálbért, de a szerződésben foglaltaknál több órát dolgoztatják a munkavállalókat, így nem tartják be a minimális órabért.
- A legtöbb országban a munkaügyi jogérvényesítésért felelős és a munkajog teljes spektrumával foglalkozó általános intézmények tartatják be a minimálbérek alkalmazását.
- 19 országban a munkaügyi felügyelőségek azok a fő intézmények, amelyek – különböző mértékben és módon – a munkaügyi bíróságokkal, valamint az adó- és társadalombiztosítási hatóságokkal együtt részt vesznek a minimálbér érvényesítésében. Három országban egynél több intézmény felelős közvetlenül a minimálbér érvényesítéséért.
- A szociális partnerek kulcsszerepet játszanak a minimálbérről vonatkozó szabályok végrehajtásában. A skandináv országokban a kollektív szerződések alkalmazásának kikényszerítése érdekében közvetlen ellenőrző szerepet töltenek be. A többi tagállamban gyakran nyújtanak iránymutatást és támogatást a munkavállalóknak és a munkáltatóknak, és szerepet játszanak a vitarendezésben és a szakpolitikai döntéshozatalban is.
- A minimálbér érvényesítésére irányuló stratégiák egyre inkább az elrettentés és a megelőzés egyensúlyán alapulnak. Egyre nagyobb figyelmet kap a felügyelőségek tanácsadó, iránymutató és tájékoztató szerepe, valamint a munkáltatóknak nyújtott ösztönzők, a tájékoztató és figyelemfelhívó kampányok és az adatmegosztás alkalmazása.
- Az elmúlt évtizedben több tagállam is jelentős reformokat vezetett be a végrehajtási rendszerekben és szabályozásokban: megváltoztatták a végrehajtási szabályokat; megreformálták a munkaügyi felügyelőségeket; módosították a szankciók típusait és intenzitását, valamint a szabályok be nem tartásával kapcsolatos információkhoz és adatcseréhez való hozzáférést; valamint létrehozták a minimálbér érvényesítése terén illetékes csoportokat/bizottságokat.
- Egy sor olyan mechanizmus van – például az információcsere és az érintett érdekelt felek koordinálása, a megnevezés és a megszegés, a felelősségi láncolatok alkalmazása, a munkavállalók szerepvállalásának ösztönzése –, amelyek hatékonyak egy olyan környezetben, amelyet nagy kockázatnak kitett gazdasági ágazatok, bonyolult bürokratikus eljárások és korlátozott emberi erőforrások jellemeznek. Hasonlóképpen az elrettentő és megelőző intézkedéseket ötvöző holisztikus megközelítés, az alvállalkozói láncra vonatkozó felelősség kiterjedt hatóköre és a már meglévő partnerségi kultúra is befolyásolja azt, ahogy a hatóságok fellépnek és eredményeket érnek el.
- A legtöbb országban a minimálbér érvényesítésére szolgáló speciális rendszerek hiányában a munkaügyi felügyelőségek egyre inkább olyan közvetett stratégiákat alkalmaznak, amelyek növelik a megfelelés valószínűségét. Ezzel három fő csoportot kívánnak támogatni a folyamat során: a munkavállalókat, a munkáltatókat és a hatóságokat. A puha kezdeményezések és a szigorúbb intézkedések ötvözése bizonyítottan növeli a felügyelőségek fellépésének eredményességét a minimálbér érvényre juttatása során.

Szakpolitikai iránymutatások

- A meg nem felelés számszerűsítése kihívást jelentő feladat, amely döntően a felhasznált adatok minőségétől és jellemzőitől függ. A jelenséggel kapcsolatos ismereteink bővítése érdekében harmonizáltabb, átfogóbb és pontosabb uniós szintű jövedelmi adatforrásokat kell a kutatók rendelkezésére bocsátani. Törekedni kell arra is, hogy pontosabb információkat szerezzünk a kollektív tárgyalások keretében, jellemzően ágazati szinten a szakszervezetek és a munkáltatói szövetségek által meghatározott törvényes bérminimumokról. Ez az információ általában hiányzik, és nem könnyen hozzáférhető.
- Az elmúlt években a munkaerőpiac deregulációja és a munkavégzés új formái a korábbiaknál bonyolultabbá tették a szabályok be nem tartásának felismerését és a szabályok érvényre juttatását. Nagyobb figyelmet kell fordítani az adatbányászat alkalmazására, a munkavállalók és a munkáltatók számára nyújtott iránymutatásra, valamint a szociális partnerekkel és más intézményekkel a végrehajtási tevékenységek terén folytatott megerősített együttműködésre.
- Bár az elmúlt évtizedben számos tagállamban nőttek a végrehajtó intézményeknek szánt pénzügyi források, és az adatokkal rendelkező országok felében az ellenőrök száma is emelkedett, sok országban az erőforrások még mindig csak részben elegendőek az eredményes végrehajtási tevékenységekhez. Több pénzügyi forrásra és képzett személyzetre van szükség ahhoz, hogy a munkaügyi felügyelőségek jobban tudjanak reagálni a legújabb munkaerőpiaci trendekre és kockázatokra.
- A szociális partnerekkel és más intézményekkel a végrehajtási tevékenységek terén folytatott együttműködésnek köszönhetően jobban el lehet érni azokat, akik kívül esnek a hagyományos ellenőrzések körén, és szélesebb körben meg lehet osztani a megfélemlésre vonatkozó információkat. Uniós szinten meg kell erősíteni a végrehajtó intézmények és a szociális partnerek közötti együttműködést és kölcsönös tanulást.
- Az elrettentő és megelőző intézkedések kiegészítik egymást, és ezeket az eredményes végrehajtási stratégiák érdekében együttesen kell elfogadni. Egyes országokban nagyobb figyelmet kell fordítani arra is, hogy megvédjék a munkavállalókat a panasz benyújtásából eredő hátrányos bánásmóddal szemben.
- Kiemelt fontosságú, hogy értékeljük a minimálbér érvényre juttatására irányuló közvetlen és/vagy közvetett nemzeti beavatkozásokat. Ennek strukturáltabb és formalizáltabb adatgyűjtésen kell alapulnia.

További információ

A „*Minimálbérek: meg nem felelés és végrehajtás az uniós tagállamokban – Összehasonlító jelentés*” című dokumentum a következő címen érhető el: <https://eurofound.link/ef23059>

Kutatásvezető: Carlos Vacas-Soriano

information@eurofound.europa.eu